

СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНА І ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ОПИСОВИХ ПРЕДИКАТІВ: УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКИЙ ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто особливості описового предиката в українській та німецькій мовах, простежено структурну специфіку українського описового предиката в зіставленні з німецьким та схарактеризовано регулярні сполучувально-інтенційні вияви дієслівного й іменного компонентів у структурі описового предиката, виявлено корелятивність / некорелятивність моделей описового предиката в українській та німецькій мовах.

Ключові слова: описовий предикат, іменний компонент, дієслівний компонент, модель.

У кваліфікації предиката як особливої синтаксичної і семантичної категорії наявні різні підходи як похідні загального розуміння речення – у формально-синтаксичному, семантичному, комунікативному і логічному вимірах. Їх можна експлікувати в таких основних тлумаченнях: 1) предикат – формально-граматична категорія синтаксису, тобто те саме, що й присудок (граматичний предикат); 2) предикат – семантична категорія синтаксису (семантичний предикат); 3) предикат – основний зміст повідомлення, його ядро, рема (комунікативний предикат); 4) предикат – частина речення, що корелює з предикатом судження (логічний предикат); 5) предикат – носій активної валентності (валентний предикат). Предикат та його вияви в сучасній мові суттєво розширюють свою площину, що особливо легко простежуване на аналітичних утвореннях, до яких належать описові предикати. Їхню особливість легко розкрити на ґрунті зіставлення неблизькоспоріднених мов, до яких належать українська та німецька мови. Аналіз таких утворень розкриває шляхи еволюції предикативної основи речення та уможливує вияв основних / неосновних шляхів внутрішньореченневого аналізму. Особливо перспективним це постає в разі простеження типологічних виявів описових предикатів у реченнєвій структурі двох мов з різною синтаксичною структурою, оскільки встановлення типологічно виявних і типологічно невиявних утворень у таких мовах дозволяє встановити відповідні закономірності заповнення внутрішньореченневих синтаксичних позицій та визначити неспіввідносні – структурно і функційно – величини. Усе це зумовлює **актуальність** пропонованого дослідження.

Метою дослідження є встановлення диференційно-кваліфікаційних ознак описових предикатів і вияв їхньої структурно-граматичної і функційно-семантичної типології в реченнєвій структурі української та німецької мов. Поставлена мета умотивувала необхідність розв'язання відповідних **завдань**: 1) встановлення статусу описового предиката в системі типологічно споріднених і типологічно неспоріднених одиниць; 2) визначення співвідношення / неспіввідношення описового предиката з фразеологізмами і вільними словосполученнями; 3) з'ясування спільного і відмінного у структурно-граматичних типах описових предикатів в українській та німецькій мовах; 4) схарактеризувати основні семантичні (функційно-семантичні) типи описових предикатів в українській та німецькій мовах; 5) проаналізувати особливості синсемантичної сполучувально-інтенційної «замкнутості» дієслівного компонента в структурі описового предиката з простеженням регулярних / нерегулярних виявів сполучуваності з іменним компонентом. **Новизна** дослідження визначається встановленням структурно-граматичних і функційно-семантичних типів описового предиката в українській та німецькій мовах і розширеним тлумаченням його диференційно-кваліфікаційних ознак. **Теоретичне значення** пропонованого аналізу умотивоване виявом характерологічних ознак описового предиката з розкриттям закономірностей його внутрішньореченневого навантаження, а **практичне значення** скореговане можливістю застосування виконаного аналізу у практиці викладання синтаксису у вищій та середній школі, опрацюванні актуальних проблем сучасного семантичного, семантико-синтаксичного і власне-формального синтаксису в розрізі певних спеціальних курсів і семінарів.

Основними диференційними ознаками описових предикатів є семантична нерозкладність, сталість компонентів; еквівалентність однослівному кореляту; синтаксична динаміка компонентів (здебільшого іменного компонента); синтаксична цілісність (охоплює усталено тільки описові предикати з постпозитивним об'єктним компонентом); наявність структурно-семантичної моделі. Описовий предикат інколи кваліфікують як проміжне явище між фразеологізмом і вільним словосполученням (Н.О. Бойченко [4], В.О. Кузьменкова [15]), інші зараховують такі утворення до складу фразеологізмів (В.М. Дерibas, А.П. Мордвілко, Л.В. Шубіна (див.: [9])), а ще інші кваліфікують як особливу синтаксичну категорію, що не має відношення ні до словосполучення,

ні до фразеологізму, ні до складного члена речення (О. Єсперсен [8], А.М. Мухін, Р.М. Гайсіна (див.: [9])).

Описові предикати (нім. *beschreibendes Prädikat*) складають самостійний клас словосполучень з відносно стійким семантичним відношенням і синтаксичним зв'язком між дієслівним та іменним компонентами, менш структурованими у порівнянні з фразеологізмом, але жорсткішим у зіставленні з вільним словосполученням. Описовий предикат – семантично нерозчленована, синтаксично неподільна мовна одиниця, що складається з дієслівного компонента як синтаксичної домінанти, та іменного, що постає семантичним центром словосполучення. Дієслівний компонент у структурі описового предиката може поставати носієм фазової, каузативної семантики.

Ядро поля описового предиката складають сполуки, у яких вся семантика дієслівного компонента переміщена на другий план (за О.В. Кузьменковою [15]), самі ж описові предикати доцільно аналізувати у складі висловлення, тому що вони є текстовою категорією і тільки в межах останнього можуть бути з'ясовані їхні відповідні класифікаційні, кваліфікаційні і диференційні ознаки. Дієслівні компоненти описових предикатів чітко розрізняються за ступенем десемантизації і за частотністю вживання у мовленні (за Ю.А. Адінцовою [1]). Загалом описовий предикат належить до одиниць «непрямої» (вторинної) номінації, що складається з дієслівного компонента з переосмисленим первинним значенням й іменного компонента, семантично цілісна і виконує функцію простого присудка (дієслівного) або ж сполуки підмета та присудка (М.В. Всеволодова [6]), співвідноситься з одним словом – дієсловом, прикметником, дієприкметником, прислівником (В.А. Белошапкова (див.: [9])). Дієслівний компонент (експлікатор (Т.В. Шмельова (див.: [9])), компенсатор (Г.О. Золотова [10; 11])) описового предиката в сучасних мовах розширює свою і формальну, і семантичну виявність. З-поміж описових предикатів наявні два класи, різниця між якими окреслювана і структурно, і семантично: 1) описові предикати, семантично тотожні однослівному дієслову-корелятору: *зняти вереск* (Inf/VfN_{4ac}) – *заверещати, надати допомогу – допомогти* (Inf/VfN_{4ac}), нім. *schreien – ein Geschrei veranstalten* (Inf/VfN_{4ac}) (букв. *голосити, кричати – підняти галас*), *helfen – Hilfe leisten* (Inf/VfN_{4ac}); 2) описові предикати семантично близькі дієслову (так звані зображальні предикати): *затамувати подих* (Inf/VfN_{4ac}) – *замерти, залитися слізьми* (Inf/VfN_{5instr}) – *заплакати*, нім. *den Atem anhalten* (Inf/VfN_{4ac}) – *erstarren, Tränen vergießen* (Inf/VfN_{4ac}) – *weinen*. Їхня відмінність полягає в ємності семантичної парадигми (другі ємніші), і у функційній маркованості – перші закріплені за науковим стилем, а останні характерні для художньо-белетристичного і розмовного стилів.

Зіставляючи особливості вияву описових предикатів в українській та німецькій мовах легко виявити співвідносність / неспіввідносність їхнього моделювання типу **Inf/V + N**: *вести розмови, мати відчуття* (Inf/VfN_{4ac}), *робити обшук* (Inf/VfN_{4ac}), *приймати рішення* (Inf/VfN_{4ac}) – нім. *ein Gespräch führen* (Inf/VfN_{4ac}), *ein Gefühl haben* (Inf/VfN_{4ac}), *eine Durchsichtung vornehmen* (Inf/VfN_{4ac}), *eine Entscheidung treffen* (Inf/VfN_{4ac}); або **Inf/V + prep + N**: *внатми у відчай* (Inf/VfprepN_{4ac}), *взяти в полон* (Inf/VfprepN_{4ac}), *прийти на поміч* (Inf/VfprepN_{4ac}) – нім. *in Verzweiflung geraten* (Inf/VfprepN_{3dat}), *gefangen nehmen* (Partizip II + Infinitiv), *zu Hilfe kommen* (Inf/VfprepN_{3dat}) / *Hilfe leisten* (Inf/VfprepN_{4ac}). У моделі **Inf/V + N** досить виразно проступає навантаження іменного компонента, вираження якого в українській та німецькій мові має певні відмінкові / відмінково-прийменникові особливості.

Структурна модель – це структурно-семантичне узагальнення відповідного типу, через які легко простежити співвідношення синтетичних та аналітичних виявів форми. У структурному аспекті описові предикати за особливостями вираження іменного компонента і зразком побудови описового предиката мають два типи: а) предикатні словосполучення (утворювані на основі правобічного валетного потенціалу стрижневого компонента, тобто продуковані на основі моделі словосполучення) – ОП-1 (*зробити арейт* (Inf/VfN_{4ac}), *мати радість* (Inf/VfN_{4ac}) – нім. *die Festnahme vornehmen* (Inf/VfN_{4ac}), *Freude haben* (InfN_{4ac})); б) суб'єктно-предикатні словосполучення, що постають сполукою підмета з присудком (будуються за зразком предикативної конструкції) – ОП-2 (*Йдуть пошуки; Нудьга бере* (N_{1nom}Vf_{3s}); *Тривога переймає* (N_{1nom}Vf_{3s}) – нім. *Die Suche dauert an* (N_{1nom}Vf_{3s}), *die Langeweile packt ihn* (N_{1nom}Vf_{3s}), *die Sorge erfüllt ihn* (N_{1nom}Vf_{3s})), де знаковою постає розбіжність у семантичній ємності – для української мови можливий варіант з імплікованим суб'єктом, а для німецької мови наявність суб'єкта *ihn* (N_{4ac}) постає регулярною та обов'язковою. На семантичному рівні суб'єктно-предикатні структури являють собою неподільну єдність, а на формально-граматичному – їхні компоненти виконують

різні синтаксичні функції: підмета і присудка. Власне-суб'єктна структура постає непродуктивною в українській мові, але досить продуктивна в німецькій.

Загальна модель ОП-1 має вияв $Inf/Vf + N \rightarrow V$, у якій іменний компонент на формально-граматичному рівні заповнює позицію граматичного додатка (семантично ж він складає разом з препозитивним Inf/Vf цілісність). Їхніми основними структурними типами постають: $Inf/Vf + N_{1-6\ s/pl}$ або $Inf/Vf + prep + N_{2-6}$, де Vf – відмінювана форма дієслова (у прикладах основною формою подано інфінітив – Inf , а через відповідний символ – Vf), N_{2-6} – непрямо-відмінкова іменникова форма в однині або множині, для німецької мови з чотирьох відмінковою системою – N_{2-4} : *вести боротьбу, робити аналіз, чинити опір, мати охоту, довести правду, передавати вітання, робити доповідь, давати накази, прийняти умови, давати інструкції* (в українській мові модель $Inf/Vf + N_{4s/pl}$) – нім. *Kampf führen* ($Inf/Vf + N_{4s/pl}$), *Analyse machen / vornehmen* ($Inf/Vf + N_{4\ s/pl}$), *Widerstand leisten* ($Inf/Vf + N_{4s/pl}$), *Unschuld beweisen* (досл. довести невинність) ($Inf/Vf + N_{4s/pl}$), *Grüße ausrichten / bestellen* ($Inf/Vf + N_{4s/pl}$), *einen Vortrag halten* ($Inf/Vf + N_{4s/pl}$), *Befehle geben* ($Inf/Vf + N_{4s/pl}$), *Bedingungen akzeptieren* ($Inf/Vf + N_{4s/pl}$), *Anweisungen erteilen* ($Inf/Vf + N_{4\ s/pl}$). Цікавим постає іменниково-відмінковий збіг постпозитивних придієслівних сильнокерованих компонентів з регулярно заповнюваною синтаксичною позицією, тому що імплікація такого залежного компонента унеможливує вияв змістового наповнення в силу синсемантичності формально стрижневого елемента.

Не менш цікавим постає вияв моделі $Inf/Vf + N_{2s/pl} / Inf/Vf + N_{4s/pl}$ типу *учиняти кривди, надавати плескачів – ein Unrecht tun / zuführen* ($Inf/Vf + N_{4s/pl}$), *eine Ohrfeige geben* ($Inf/Vf + N_{4s/pl}$) або $Inf/Vf + N_{5s/pl}$ (*залитися слізьми, здвигнути плечима, переповнитися радістю, переповнитися жалем, скинути оком – нім. Tränen vergießen* ($Inf/Vf + N_{4s/pl}$), *die Schultern zucken* ($Inf/Vf + N_{4s/pl}$), *von Freude erfüllt sein* ($Inf/Vf + N_{3s/pl}$), *von Mitleid ergriffen werden* ($Inf/Vf + N_{3s/pl}$), *einen Blick werfen* ($Inf/Vf + N_{4s/pl}$)), де розбіжність між українськими моделями і моделями німецькими цілком очевидна. Там, де в українській мові регулярним постає $Inf/Vf + N_{5s/pl}$ з орудним відмінком іменника, у німецькій мові регулярнішим постає $Inf/Vf + N_{4s/pl}$.

У моделях ОП-1 в українській мові $Inf/Vf + prep + N_{4s/pl}$ (*йти в атаку, поринати в сон, вступити в переговори, стати на дорозі, брати під захист, не дати на посміх, записати у пам'ять* – цілком очевидні розбіжності з виявом таких утворень у німецькій мові, пор.: *zum Angriff übergehen* ($Inf/VfprepN_{3s/pl}$) / *Sturm laufen* ($Inf/VfprepN_{4s/pl}$), *Verhandlungen aufnehmen* ($Inf/VfprepN_{4s/pl}$), *im Wege stehen* ($Inf/VfprepN_{3s/pl}$), *in Schutz nehmen* ($Inf/VfprepN_{3s/pl}$), *nicht lächerlich machen lassen*) / $V + prep + N_{6s/pl}$ (*стикатися в пам'яті – dem Gedächtnis einprägen* ($Inf/VfprepN_{3s/pl}$)) / $V + prep + N_2$ (*довести до відома, зриватися з місця – нім. zur Kenntnis bringen* ($Inf/VfprepN_{3s/pl}$), *sich auf den Weg machen* ($Inf/VfprepN_{4s/pl}$)) / $V + prep + N_5$ (*озиватися з докором – mit Vorwurf sprechen von jmdm.* ($Inf/VfprepN_{3s/pl}$)) та ін. Особливістю вияву цих моделей постає обов'язкове вираження в окремих випадках суб'єкта типу *jmdm* ($N_{3s/pl}$) в німецькій мові на відміну від української, де таке вираження постає не обов'язковим.

Об'єктні структури ОП-1 в українській мові регулярними мають дві моделі: $Inf/Vf + N_5$ та $Vf + prep + N$, для німецької мови характернішою постає суб'єктна структура описового предиката, а з-поміж двох основних моделей ОП-1 поширенішою є остання.

У формально-граматичному плані описовий предикат здебільшого кваліфікують як простий присудок (дієслівно-іменний, поширений тощо). В українській мові досить поширеною виступає модель $Vf + N_{4s/pl}$, що охоплює 17,86 % обстежених дієслівно-іменних предикатів. Такий вияв легко умотивувати, якщо врахувати, що стрижневим елементом ОП-1 зазвичай виступають **перехідні дієслова (transitive Verben)**. Вони вимагають регулярного придієслівного сильнокерованого компонента у формі знахідного відмінка, а вибір числової форми зумовлений ситуативними потребами: множина задіяна для передачі багатократної, повторюваної дії, однина – для однократної: *Ольга Петрівна кинула на доньку здивований погляд* (М. Олійник) і *На них (бурштинові чубуки – А.З.) кидав, ідучи, зневажливі погляди – вогонь і лід* (В. Підмогильний).

Описові предикати є аналітичними і формально, і семантично. Завдяки неповній втраті дієслівним компонентом власної семантики загальне значення може ускладнюватися додатковими семантико-граматичними й експресивно-стилістичними відтінками. Описові предикати можуть позначати: 1) різні моменти перебігу вираженої іменником дії (*заводити розмову* ($Inf/VfN_{4s/pl}$), *зав'язувати листування* ($Inf/VfN_{4s/pl}$), *вступати в полеміку* ($Inf/VfprepN_{4s/pl}$) – нім. *ein Gespräch beginnen* ($Inf/VfN_{4s/pl}$), *den Briefwechsel aufnehmen* ($Inf/VfN_{4s/pl}$), *in eine Debatte eingreifen* ($Inf/VfprepN_{4s/pl}$) – початок; *вести бесіду, розгортати наступ* ($Inf/VfN_{4s/pl}$) – нім. *ein Gespräch führen* ($Inf/VfN_{4s/pl}$), *eine Offensive durchführen* ($Inf/VfN_{4s/pl}$) – тривалість / продовження; *поривати*

знайомство (Inf/VfN_{4s/pl}), розривати стосунки (Inf/VfN_{4s/pl}), виходити з моди (Inf/VfprepN_{2s/pl}) – нім. *eine Bekanntschaft unterbrechen* (Inf/VfN_{4s/pl}), *Beziehungen abbrechen* (Inf/VfN_{4s/pl}), *außer Mode kommen* (Inf/VfprepN_{4s/pl}) – завершення); 2) ситуацію, пов'язану з діяльністю суб'єкта (робити ремонт (Inf/VfN_{4s/pl}), проводити обрахунки (Inf/VfN_{4s/pl}), піддавати ізоляції (Inf/VfN_{4s/pl}) – *Renovierung machen* (Inf/VfN_{4s/pl}), *Berechnungen anstellen* (Inf/VfN_{4s/pl}), *jmdn. Isolieren* (Inf/VfN_{4s/pl})); 3) стан як результат внутрішніх процесів або зовнішніх впливів і незалежних від носія (*мати гнів* (Inf/VfN_{4s/pl}), *зазнавати гоніння* (Inf/VfN_{4s/pl}), *відчувати тривогу* (Inf/VfN_{4s/pl}) – нім. *Wut empfinden* (Inf/VfN_{4s/pl}), *Verfolgungen ausgesetzt sein* (PartizipII_{3s/pl}), *Sorge empfinden* (Inf/VfN_{4s/pl})); 4) статичну ознаку як незмінну, стабільну, постійну та внутрішньо належну предметові, окреслює характеристичну своєрідність (*мати усних* (Inf/VfN_{4s/pl}), *мати здібність* (Inf/VfN_{4s/pl}), *відзначатися підступністю* (Inf/VfN_{5s/pl}) – нім. *Erfolg haben* (Inf/VfN_{4s/pl}), *Begabung haben* (Inf/VfN_{4s/pl}), *voll Arglist sein* (Inf/VfN_{4s/pl})). Аналіз семантичних виявів описових предикатів вимагає поглибленого аналізу з послідовним виявом особливостей вияву моделей та їхньої семантики; 5) вичерпну якісно-кількісну характеристику позначуваної події, процесу або стану через експлікацію характеру їхнього перебігу щодо інтенсивності або повноти охоплення: *кидати докір* (Inf/VfN_{4s/pl}), *грузнути у боргах* (Inf/VfprepN_{6s/pl}), *обливатися потом* (Inf/VfN_{5s/pl}), *поринути у роботу* (Inf/VfprepN_{4s/pl}), *метатися в здогадах* (Inf/VfprepN_{6s/pl}), *заглиблюватися в здогади* (Inf/VfprepN_{4s/pl}) – *einen Vorwurf machen* (Inf/VfN_{4s/pl}), *sich in Schulden stürzen* (Inf/VfprepN_{4s/pl}), *in Schweiß gebadet sein* (PartizipIIprepN_{3s/pl}), *sich in Vermutungen verlieren* (Inf/VfprepN_{3s/pl}), *Vermutungen aufstellen* (Inf/VfN_{4s/pl}) тощо; 6) спроможність суб'єкта до виконання певної дії, його схильність до неї або ж до перебування в певному стані: *йти на ризик* (Inf/VfprepN_{4s/pl}), *доводити до завершення* (Inf/VfprepN_{4s/pl}), *піддавати сумніву* (Inf/VfN_{3s/pl}), *зберігати мовчання* (Inf/VfN_{4s/pl}), *брати відповідальність* (Inf/VfN_{4s/pl}), *завойовувати симпатію* (Inf/VfN_{4s/pl}) – *Risiko begehen* (Inf/VfN_{4s/pl}), *zum Abschluss bringen* (Inf/VfprepN_{3s/pl}), *unter Zweifel stellen* (Inf/VfprepN_{4s/pl}), *Schweigen bewahren* (Inf/VfN_{4s/pl}), *die Verantwortung übernehmen* (Inf/VfN_{4s/pl}), *Zuneigung gewinnen* (Inf/VfN_{4s/pl}) і под. У цих моделях досить чітко простежуваною постає регулярність і найбільша частота форм знахідного відмінка іменника, це легко виявити і в контрастивному вимірі, де українська відмінкова форма знахідного співвідноситься найрегулярніше з формою знахідного в німецькій мові, а форма приєменникового місцевого досить часто співвідноситься з формою приєменникового давального, що мотивовано 1) відсутністю відповідної форми в німецькій мові (наявні тільки чотири відмінки: називний, родовий, давальний, знахідний), тому збіг формального вияву відмінкових форм в обох мовах аж ніяк не засвідчує відповідної семантичної корелятивності. Більше того, німецькі відмінкові форми містять ширшу семантику, оскільки охоплюють три відповідні відмінкові українські форми (орудного, місцевого і кличного); 2) ширшим семантичним наповненням і знахідного (у низці випадків охоплює семантичне наповнення українського місцевого), і давального (у цьому разі маються на увазі і безприєменникові і приєменникові вияви відповідних відмінкових форм).

Важливим постає і вияв тематичних груп іменників у структурі описового предиката, де особливо регулярними постають: 1) назви стану: **сон, тиша, думка: В одній хаті жили два вороги, і хоч кожен із них поринав у власні думки і навіть тікав од другого, проте доволі було якоїсь дрібнички – і злість тікала обома, немов пропасниця** (М. Коцюбинський); **Закривши очі, вона зразу поринає в сон, і сновидіння продовжується, як се часом буває у молодих здорових натур** (поема); **Хоча потому ніхто вже не цікавиться руїнами, Андрій не покидав надії, що ось-ось не видно як наїдуть пани, усе полагождать пустять фабрику** (М. Коцюбинський); 2) найменування почуття людини: **досада, кохання, ненависть: Я оце на картах кинула: печаль йому падає** (О. Довженко), **їх взяв жаль і досада** (І. Нечуй-Левицький); 3) назви емоцій: **Душа моя переповнюється радістю й жалем** (В. Нестайко); **І зняла такий вереск, що причовгав дід** (В. Нестайко); **Озивається з докором сестра – вдова вже навздогін братові** (В. Нестайко); 4) назви конкретних предметів, що внаслідок сполучувальності сприймаються в абстрактному вимірі: **Коли-не-коли перепаде свіжа копійка** (І. Карпенко-Карий); 5) найменування процесів, дій: **хід, біг, викуп: Його віддають у солдати, де він пройшов катування, муштру царської казарми** (Панас Мирний); 6) назви ознак: **сила, краса: Хіба ти маєш силу чудеса творить** (Т. Шевченко); 7) найменування документів, інструкцій, розпорядчих паперів: **наказ, право, інструкція, привілеї, відповідь: Директор дав наказ розпочинати лінійку** (Анатолій Яна); **Хто дав нам право сьогодні бути першими?** (Анатолій Яніта). Для німецької мови характерні здебільшого ті самі групи

іменників, регулярнішими і частотнішими постають найменування почуттів людини та назви емоцій.

З-поміж дієслів в українській мові найуживанішими в описовому предикаті виступають: **дати, мати, взяти, робити, доводити, приймати, вести** (нім. *geben, haben, nehmen, machen, bringen, tragen, tragen*), що в цьому разі значною мірою втрачають власну семантичну достатність, компенсуючи її в постпозитивному придієслівному регулярно виявленому компоненті. У цьому разі цікавим постає простеження дієслівно-іменникових сполучувальних інтенцій. Так, наприклад, дієслово **дати** може вживатися з іменниками зі значеннями: 1) процесу: **Мотря дала сторчака на лаву** (І. Нечуй-Левицький); **Мотря вхопила півня за ногу, витягла з борщу та й дала драла з хати** (І. Нечуй-Левицький); **Якось Ява з Яришкою посварилися і при всіх плесканців їй надавав** (В. Нестайко); 2) стану: **Згадай ще, що я той з тих, хто не дасть себе комусь на посміх** (А. Яна); 3) явища: **Не може кожному наш відділок допомоги дати** (М. Івченко); 4) офіційного розпорядження: **Ректор зробив розпорядження вийти на мітинг** (Сільські вісті. – 2009. – 12 вересня); **Кожному з нас рано чи пізно треба дати відповідь самому собі про власний вимір в житті** (Голос України. – 2008. – 11 жовтня); **У цьому разі нам дали гарантію безпеки** (Україна молода. – 2002. – 9 лютого); **Хто дав усім таке право?** (О. Слісаренко); **Відступати негайно – наказ мій дай** (А. Яна); **Вони дадуть інструкції нашим друзям, як далі будемо діяти в цих непростих обставинах** (В. Підмогильний). Щодо частоти, то дієслово **дати** у складі описового предиката найрегулярніше поєднується з іменниками – назвами розпорядчих актів: **наказ, інструкція, розпорядження** та ін. А дієслово **мати** регулярно поєднується з іменниками – найменуваннями: 1) прав і привілеїв: **Ми маємо тепер право світа, і годі вже дурити вам людей** (І. Кочерга); **Ми знаємо тепер свої права, ми маємо князівський привілей** (І. Кочерга); **Так, ти стаєш мені на дорозі і вважаєш, що маєш на мене право** (М. Коцюбинський); 2) часу та його частин: **Говориш добре, дівчино, – проте не маю часу з тобою розмовляти** (І. Кочерга); **Завтра ти маєш шанс зустріти усіх нас** (А. Яна); 3) інтелектуальної діяльності / стану людини: **Мала розум, а в вас, мабуть, оце загубила** (І. Нечуй-Левицький); 4) фізичної сили: **Хіба ти маєш силу чудеса творить?** (Т Шевченко); 5) різних емоцій: **Терентій Гаврилович гнів на мене має** (І. Карпенко-Карий).

Особливо широкий сполучувальний потенціал у структурі описового предиката та його продукування властивий дієслову **мати, що може поєднуватися** з іменниками на позначення різних понять і реалій [9]. Утворення з цим дієсловом досить швидко лексикалізуються і набувають ознак відтворюваності і нерозкладності.

Щодо дієслова **взяти**, то з ним можуть поєднуватися іменники – назви: 1) почуттів: **Мелашку взяв якийсь страх, як вона доторкнулася губами до золота** (І. Нечуй-Левицький); **Їх узав жаль і досада** (І. Нечуй-Левицький); **Мотрю взяла злість** (І. Нечуй-Левицький); 2) стану: **І взять вину на себе** (І. Кочерга). Для дієслова **робити** характерна поєднуваність з іменниками – найменуваннями: 1) опредмечених дій: **В цьому короткому нарисі автор поспішає зробити відразу деякі визначення** (О. Довженко); **Тут Микола для усіх робив цілу доповідь** (М. Івченко); **І батьки наші зробили нам 428-ме попередження по тому місцю, про яке при дівчатах не говорять** (В. Нестайко); 2) стану: **Такого шелесту наробила** (В. Нестайко); **Кайдашиха побігла до священика, а потім у волость і наробила там гвалту** (І. Нечуй-Левицький) і под. Дієслово **робити** вживається як з іменниками, що вживаються в офіційній сфері (**зробити визначення, зробили попередження**), так і з іменниками на позначення об'єктивних реалій, психічного / фізичного стану (**шкоду роблять, шелесту наробила**). Лексема **довести** сполучається з іменниками на позначення абстрактних понять: **Мусим ми словами нашу правду довести** (І. Кочерга); **Не кулаком, а правдою хотів я вперше наше право довести** (І. Кочерга). Йому не властиве використання з іменниками – найменуваннями психічного / фізичного стану, емоцій, почуттів. Подібне легко спостережуване і в дієслові **приймати**, де характерними постають іменники – назви офіційної сфери, абстрактні назви: **Я пропоную сьогодні ж прийняти мої умови без дискусії** (Григорій Косинка); **Дозвольте ще раз запевнити вас, що ми з великою гордістю і надією на майбутнє приймаємо вашу згоду** (В. Підмогильний). Для німецької мови регулярнішим постає сполучення дієслів типу *geben, haben, nehmen, machen, bringen, tragen, tragen* з абстрактними іменниками, що найбільш адекватно сигналізують про «умонтованість» їхньої семантики у структуру описового предиката і витворення цілісної семантики, де основним виразником останньої виступає іменниковий компонент.

Отже, сполучення дієслівного й іменного компонентів в описовому предикаті залежить від їхньої семантики. Для одних дієслів характерне вживання іменників на позначення різних виявів,

станів, емоцій, явищ. Такими постають дієслова, що регулярно вживані в описових предикатах. Інші ж дієслівні лексеми є функційно вужчими і семантично спеціалізованими, допускаючи у своїй постпозиції тільки окремі з лексико-семантичних іменникових груп. Усе це засвідчує динаміку структурних і функційних типів описових предикатів в українській та німецькій мовах. Перспективним у цьому розрізі постає визначення регулярності вжитку описових предикатів у різних функційних стилях української та німецької мов та розкриття ємності сполучувально-інтенційних потенціалів дієслівних компонентів в обох мовах. Важливим є також з'ясування семантичної корелятивності українських і німецьких описових предикатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адінцова Ю. Типологія дієслівного компонента в описовому дієслівно-іменному предикаті / Ю. Адінцова // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 216 – 220.
2. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю.Д. Апресян. – М.: Наука, 1974. – 367 с.
3. Арутюнова Н.Д. О номинативной и коммуникативной моделях предложения / Н.Д. Арутюнова // Известия Академии наук СССР. – 1972. – №1. – С. 39–43.
4. Бойченко Н.О. Стійкі дієслівні сполуки у публіцистичному тексті: типологічні ознаки та експресивний потенціал: Автореф. дис. ... канд. філол. наук / Н.О. Бойченко. – К., 2002. – 18 с.
5. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник / І.Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
6. Всеволодова М.В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса: Фрагмент прикладной (педагогической) модели языка: Учебник / В.В. Всеволодова. – М.: Изд-во МГУ, 2000. – 502 с.
7. Гошилик В.Б. Семантико-синтаксична структура речень із предикатними стійкими дієслівно-іменними сполуками в сучасній українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук / В.Б. Гошилик. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.
8. Есперсен О. Философия грамматики / Пер. с англ. В.В. Пасека и С.П. Сафроновой. Общ. ред. и предисловие Б.А. Ильиша. – 2-е изд., стер. / О. Есперсен. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 408 с.
9. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис. / А.П. Загнітко – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
10. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / Г.А. Золотова. – М.: Наука, 1973. – 352 с.
11. Золотова Г. А. Коммуникативная грамматика русского языка / Г.А. Золотова, Н.К. Ониненко, М.Ю. Сидорова. – М.: Институт русского языка, 1998. – 528 с.
12. Канза Роже. Описательный способ выражения семантического предиката в современном русском языке (предикат со значением состояния человека): Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Роже Канза. – М., 1992. – 18 с.
13. Капась-Романюк М. Стійкі дієслівні сполуки як об'єкт лінгвістичного дослідження у проєкції на історію української літературної мови / М. Капась-Романюк // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – Вип. 17. – С. 101–107.
14. Карпенко Н. Розрізнення описового і фразеологічного сполучень / Н. Карпенко // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 257–260.
15. Кузьменкова В.А. Типология описательных предикатов и их аналогов в современном русском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / В.А. Кузьменкова. – М., 2000. – 22 с.
16. Лекант П.А. Типы и формы сказуемого в современном русском языке / П.А. Лекант. – М.: Высш.шк., 1976. – 145 с.
17. Плющ М.Я. Проблема відокремлення і відокремлених компонентів речення (семантико-синтаксичний і комунікативний аспекти) : навчальний посібник / М.Я. Плющ. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – 92 с.
18. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови : підручник / К.Ф. Шульжук. – К.: ВЦ «Академія», 2004. – 408 с.

Рассмотрены особенности описательного предиката в украинском и немецком языках, определена структурная специфика украинского описательного предиката в сопоставлении с немецким и охарактеризованы регулярные сочетаемостно-интенциональные обнаружения глагольного и именного компонентов в структуре описательного предиката, установлены коррелятивность / некоррелятивность моделей описательного предиката в украинском и немецком языках.

Ключевые слова: описательный предикат, именной компонент, глагольный компонент, модель.

The features of descriptive predicate in Ukrainian and German languages have been considered, and the structural specificity of the Ukrainian descriptive predicate in comparison with the German has been observed. Regular combinative-intentional manifestations of verbal and nominal components in the structure of descriptive predicate have been characterized. Correlativity / non-correlativity of descriptive predicate models in the Ukrainian and German languages have been detected.

Keywords: descriptive predicate, nominative component, verbal component, model.